

Egy magyar csendőr rendet csinál

Az alánti történet 1936. júliusában játszódott le, amikor az egész világ, így Magyarország is, lázasan készült a Berliini Olimpiára. Akkor még a magyar sportoló-gárda a világ legjobbjai közé tartozott, és nem egy sportágban, a magyar olimpiai válogatott világ-klasszis volt. Ez be is bizonyosodott később, amikor Berlinben országunk a harmadik helyezést érte el Németország és az U.S.A. után. Nagy dicsőség volt ez akkor országunk számára.

A történet, melyet elmondani akarok, Torony községben, Vas megyében, játszódott le, az ottani csendőr őrs körletében, amely akkor Szombathely III. kerületéhez tartozott. Ugyanott volt az őrs osztály- és szárnyparancsnoksága is. Torony község maga kb. 8 km-re van Szombathelytől nyugatra az osztrák határ felé, ahol Bucsú községnél volt az országhatár és az átlépőhely Bugarlandba, amely Trianon előtt még Magyarországhoz tartozott. Ebből a földrajzi helyzetből adódott, hogy a toronyi őrs körlete az országhatár mellett húzódott. Ennek következtében az őrs feladata magában foglalta a csempészekkel, tiltott határ-átlépőkkel és a különböző szökevényekkel való foglalkozást is. Maga az őrs körlete 11 községet foglalt magában, amelyből hat az osztrák határ mentén végig, túlnyomóan horvát nyelvű lakosokból tevődött össze, de volt bennük "vend" nyelvű kisebbség is. A többi öt község túlnyomóan magyar lakosságú, az Ausztriába vezető országút mellett feküdt 3-4 km-nyi távolságokban egymástól. A horvát nyelvű községek általában 12-15 km-nyi távolságra voltak a toronyi őrstől. Külön megemlítendő egy község a 11-ből: Ondód, melynek több sajátos jellege volt és van talán ma is, és amely az alánti történetnek a színhelye volt 1936. nyarán. Ondód ugyanis egy "muzsikus cigány" település volt, hol körülbelül 50-60 muzsikus cigány-család lakott, amely az akkori adatok szerint több mint 200 hivatásos "zenészt" szolgáltatott az akkori magyar társadalomnak, ezek között ország-szerte híres cigány-prímásokat és más igazi zeneművészeket a különböző hangszereken. Ezeket az adatokat onnan tudom, hogy magam is közéjük kerültem, mint az egyik híres cimbalmosnak, Szopli Lajosnak, a tanítványa három éven át. Itt meg kell említenem, hogy az ondódi cigány muzsikuskok nem szerették, sőt nem is engedték, rájuk vonatkozóan a "cigány" megjelölést használni, annak ellenére, hogy a zene amit játszottak és kultiváltak "cigányzene" néven volt ismert az akkori magyar társadalomban. Ők szigorúan csak "zenész"-nek nevezték magukat. Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy az ondódi zenészeknek igazán kevés, vagy talán semmi, közülük nem volt a kolompár, teknővájó, stb. cigányokhoz, akik akkoriban megtalálhatók voltak majdnem minden faluvégén. Az ondódi zenészek Szombathelyen és a Dunántúl többi városaiban a legjobb szállodákban, előkelő éttermekben és éjjeli mulatóhelyeken muzsikáltak, jól voltak öltözve, gyakran szmokingban is, és jó modoruk volt. Ez

vonatkozott a nőnemű zenészekre is, és a nőnemű énekesekre, mert ezekből is volt elég. Ezek általában egy-egy ismert cigányzenekarral együtt léptek fel, elegáns estélyi ruhában, és a primással együtt reklámozták magukat és vonzották a közönséget. Itt talán megemlítek néhány nevet, akik körül ez a történet forog és akikkel az a bonyadalom kezdődött, amely később csendőri beavatkozást tett szükségessé. Ondód-ban a leghíresebb primás egy Kótya Sándor nevű fiatal zenész volt, saját nagy, legalább 8 fős cigányzenekarával, amely Szombathelyen a Kovács-szállodában játszott. A baj ott kezdődött, hogy a Kovács-szálloda nem az első, hanem csak a második legelőkelőbb hely volt Szombathelyen. Az első és legelőkelőbb rangsorolás a Sabaria szállót illette meg, híres éjjeli mulatójával együtt, ahol viszont nem egy ondódi zenész, hanem egy Rigó Feri nevű nagygyengéi zenész volt a primás, aki a muzsikás-cigány társadalomból származott, és ráadásul igen csinos férfi volt. A bajt fokozta, hogy a Rigó Feri bandájának az állandó éneke, akit akkortáiban “dizőz”-nek neveztek, egy ugyancsak igen csinos Balog Butti nevű cigánylány volt, szintén Ondódból, kinek Kótya Sándor hevesen udvarolt. Ez a hölgy a Butti nevet valószínűleg az angol “Betty” névről kapta tehát magyar keresztnéve Erzsébet lehetett. Balog Butti a környéken általában nemcsak ismert volt mint énekesnő, de híres volt szépségéről is. A toronyi csendőröktől is többször hallottam róla beszélni, sőt a mende-monda szerint az egyik, Vas Sándor nevű nyíregyházi származású próbacsendőrnek viszonya is volt Buttival. Könnyen elképzelhető, hogy a szép szál, jól fésült, bajszos, csinos próbacsendőr Buttinak is tetszett a többi udvarlói mellett. Itt még megemlítem a toronyi csendőrök összetételét is, amely édesapámat, az őrsparancsnokot, és mellette egy nyolcfőnyi csendőrlegénységet foglalt magában: két törzsőrmester, három őrmester, két csendőr, egy próbacsendőr.

Az őrs székhelyéül egy régi, tágas, valamikori erdészház szolgált, amely magában foglalta, egy tető alatt, az őrsparancsnoki lakást is. Természetesen az őrsfőzőnő az őrsön lakott. A lakatanyához tartozott még egy nagy gyümölcsös és konyhakert, melyet az őrs és az őrsparancsnok családja közösen használt. Az őrs nagyjából a falu közepén volt egy kis tér mellett, amely körül még a templom, az iskola, posta és a jegyző-hivatal helyezkedtek el. A vasútállomás is a közelben volt az Ausztriába menő vasútvonal mellett, csakúgy mint az országút. A falunak a legszebb épülete egy kastély volt, melyet valaha a vidék földesura építtetett. Az uradalomhoz tartozott több ezerholdnyi birtok, mely termőföldekből és erdőkből állott. A földeket a különböző majorok cselédsége művelte, akkor még ökrökkel és lovakkal. Az erdők pedig kiváló és népszerű vadászterületek voltak a toronyi csendőrök nagy bánatára. Ugyanis a közeli szombathelyen lévő különböző parancsnokságok csendőrtisztjei előszeretettel látogatták a toronyi őrsöt szemlék céljából, amelyekhez mindig hozzá

lehetett adni 1-2 napot vadászatra. A szóbanforgó időben ennek a nagybirtoknak a tulajdonosa egy Pick Vilmos nevű személy volt, valószínű osztrák származású, mert a nép csak Pick Vili néven emlegette. Mivel grófi, vagy bárói címe nem volt, a nép azt is mondta róla, hogy ő nem egy igazi, kék-vérű arisztokrata, hanem egy magyar zsidó vállalkozó. Akárki is volt Vili, a csendőrséggel a legjobb kapcsolatott tartotta fenn. Nemcsak a tiszteket hívta meg vadászatra, hanem a helyi őrsrel is jó viszonyban volt, legalább is ezt hallottam apámtól és a csendőröktől. Úgy emlékszem, hogy a téli tüzelésre való "ölfát" az őrs, meg a mi családunk is az ő erdőjéből vették. Nem lenne teljes a Pick Viliről való megemlékezés ha nem említenénk meg romantikus hajlamainak maradandó emlékeit. Ezek voltak az általa épített három vadászház: Imádlak – Várlak – Csókollak elnevezésekkel. Ezeket Pick Vili a hagyomány szerint egy hajdani nagy szerelmének emlékére építette. A toronyi csendőrök mind a három vadászlakot rendszeresen járőrözték.

Még őrsparancsnok apámról, Tókai Mihályról, továbbá családunkról szólok néhány szót. Amikor ő Torony-ba került 1934-ben, 26 év aktív csendőr-szolgalat volt mögötte, ebből 16 év mint őrsparancsnok öt különböző őrsön, Somogy és Zala megyékben a IV. Kerületnél. A toronyi őrsöt a III. Kerületben valószínű azért kapta meg, mert folyékonyan beszélt horvátul, ugyanis Bolhó Község, szülőfaluja a Dráva folyó mentén, vegyes magyar-horvát település volt. A horvát nyelvre apám gyerekkoromban engem is tanított. A nyelvet még ma is jól beszélem. Családunk négy főből állott. A szülők mellett két gyerek volt, József bátyám és jómagam. Együtt jártunk a szombathelyi Faludi Ferenc realgimnáziumba, mint vonaton bejárók Toronyból.

Most már a toronyi őrsről való sokfajta ismeret birtokában elérkezünk elmondandó történetem kezdetéhez 1936. július közepén, egy meleg nyári vasárnapon. Akkor már az őrshez tartozó falukban az aratás javában folyt. Családunk a bőséges vasárnapi ebédet az őrs udvarán lévő lugasban fogyasztotta el. Ez a lugas vasárnaponként hagyományosan az őrsparancsnok számára volt fenntartva. A többi napokon, nyáron, az őrs legénysége is gyakran a lugasban ebédelt. Ezen a bizonyos vasárnapon a csendőrlegénység számára nem volt semmiféle ebéd, mert mind szolgálatban voltak valamerre, azaz távol az őrstől. Így az őrs főzőnőnek is szabadnapja volt, és elment valahova. Édesanyám ugyancsak elment egy családhoz látogatóba ebéd után, bátyám pedig elment futbalozni. Így édesapámmal ketten maradtunk; a laktanya üres volt; mi a lugasban ültünk és újságot olvastunk. Az újságok már akkor bőven irtak a küszöbön lévő Berlińi Olimpiászról. Úgy kora délután egy fiatal legény jelent meg a laktanya udvarán, kerékpárját maga mellett tolvá. Könnyen bejöhett, mert a laktanya kiskapuja éjjel-nappal nyitva volt a sok hivatalos és nem hivatalos látogató számára. A bejövő személy egy ondódi cigánylegény volt; látásból én is ismertem és valószínű apám is, mert

a legény az ondódi cigány-bírónak, Szopli Lajosnak, az unokája volt. Pikari volt a bece neve. Oda jött a lugashoz, apámat röviden üdvözölte, tiszthelyettes úrnak szólította, és röviden jelentette, hogy Szopli Lajos bácsitól üzenetett hozott, éspedig azt, hogy Ondódon a zenészek között véres verekedés tört ki, már sérültek is vannak, és hogy apám azonnal küldjön egy csendőr-járőrt. Apámat kissé meglepte ez a hír, annál is inkább mert egy csendőr sem volt otthon, kit járőrbe küldhetett volna. De természetesen, valahogy intézkedni kellett, amely nagyjából a következő képen hangzott: -Fiam, eredj haza, mond meg Lajos bácsinak, hogy most nem küldhetek járőrt, de mint ondódi bíró, ő próbáljon rendet csinálni. Egyben hirdesse ki, hogy a toronyi őrsnek már jelentést tett és a tiszthelyettes úr azt üzeni, hogy ha a rendzavarás folytatódik, akkor kiküldi a csendőröket, kik a rendzavarókat letartóztatják és megbilincselve hozzák majd be a laktanyába.

Ez amolyan "sablonos" üzenet volt fenyegetéssel egybekötve, amely sokszor hatásos volt a csendőrök közbelépése nélkül. Mindnyájan hallottunk talán már arról, hogy kocsmai verekedések alkalmával néha a kocsmáros csak elordította magát a tömegben, hogy "Itt vannak a csendőrök – itt vannak a csendőrök", mire a verekedők szétszaladtak, nehogy csendőrkézre kerüljenek. A jelen esetben ugyan más volt a helyzet, mert csendőrök nem voltak kéznél.

Miután Pikari elment, apámmal tovább üldögtünk a lugasban és tovább élveztük a szép vasárnapi délutánt. Azaz csak szerettük volna! Ugyanis nem telt bele egy óra, Pikari ismét megjelent a kerékpárjával és egy új üzenettel. Jelentette, hogy a Lajos bácsi, a cigány-bíró, sürgősen kéri a tiszthelyettes urat, hogy azonnal küldjön csendőröket, mert ő nem tud rendet csinálni, és ha a csendőrök nem jönnek, nagy baj lesz. Továbbá, hogy a Lajos bácsi már üzent Dr. Kövér János körorvos úrnak, ki egy közeli szomszéd faluban lakott, de ő nem hajlandó addig jönni, míg a csendőrök is ott nem lesznek. Így kezdett bonyolódni a vasárnapi nyugalom. Apám pedig azt mondta Pikorinak, hogy menjen vissza Ondódra és jelentse Lajos bácsinak, hogy a csendőrök mindjárt ott lesznek, és erről a körorvost is értesítsék, hogy most már ő is jöhet. Nekem pedig apám azt mondta:

-Fiam én szolgálatilag átmegyek Ondódra, te is jöhetsz velem, legalább meglátogathatod a Zoli barátodat - ki az iskolaigazgató fia volt és nekem gimnáziumi osztálytársam.

Körülbelül tíz perc múlva apám megjelent teljes szolgálati "díz" -ben mint csendőrijárőr, azaz: kakastollas kalap, töltény-táska, járőr táska, Mannlicher-karabély, szurony és járőrvezetői jelvény. A szabvány, könnyű, nyári egyenruha volt rajta. Ketten megindultunk Ondód felé. Egy kerülő utat használva, nehogy feltűnést keltsünk, fél óra múlva megérkeztünk Ondódra a cigánynegyed főutcájához. Az utcán már látható volt a sok népség, csapatok, mozgólódás,

veszekedés és sérült emberek az útmenti két árokpartján ülve, némelyik vérző fejjel. A környező házak kerítéséről leszedett lécdarabok is láthatók voltak. Valószínű a verekedők ezzel ütlegették egymást. Apám, a szuronyos karabéllyal a vállán, határozott lépésekkel megindult a falu közepe felé. A tömeg felszólítás nélkül utat nyitott számára és többfelől kiabáltak: “Megjött a tiszthelyettes úr”.

Apám a falu közepe táján az úttesten megált, feltartotta balkezét és dörgő hangon kiáltotta: -Csendet kérek ! Csendet kérek ! Figyelem ! Mindenki azonnal menjen le az úttestről, az árkokon túlra, és maradjon a gyalogjárókon. Az úttesten senkit nem akarok látni. A bíró úr azonnal jöjjön hozzám !

Én magam kissé távolabbról figyeltem az eseményeket. Csodák csodája: az úttest tíz percen belül kiürült; mindenki már a gyalogjárókon volt.

És ott állt apám az úttesten egyedül, jobbkezával a puskaszíját tartva, balkeze a szuronyhüvely mellett lógva, csak a tollas kalap és a szurony néztek az ég felé. Ebben a pillanatban apám ott a tömeg közepén, egyedül állva, volt a törvény és rend megtestesítője. Mindenki tudta, hogy most a csendőr parancsol és ura a helyzetnek, aki, ha szükség lenne rá, nem habozna a Munnlicher karabélyt, vagy a rajta lévő szuronyt használni, hogy a törvénynek érvényt szerezzen. De azt is tudták az emberek, hogy az a csendőr a Tókai tiszthelyettes úr, a toronyi őrsparancsnok, akit ők személyesen ismernek, aki ismeri és szereti a falu népét, és aki gyakran jár az ondódi muzsikások között is a csendőreivel együtt, hogy vigyázzanak a rendre. Ime a mai nap is bizonyíték erre: hiszen nagyfokú rendzavarás van a faluban.

E közben apám mellé szegődött Szopli Lajos bácsi, a cigány-bíró, és röviden beszélgettek. Majd apám ismét harsány hangon szólt a tömeghez :

-Figyelem – figyelem ! A faluban történt rendzavarás és verekedés ügyében az eljárást megindítom. Mindazok, kik a verekedést látták és tanúskodni tudnak, egyenként jöjjenek hozzám adatfelvételre, a bíró úr majd intézi a sorrendet. Ezzel a balkezével a zsebéből egy noteszt és ceruzát vett elő. A jobbkezával elengedte a puskaszíját és így két kézzel írni készült. A puska szabadon lógott a vállán, a válldugó nem engedte lecsuszni. Apámnak eszébe sem jutott, hogy a puskát levegye a válláról, vagy valami támoató mozdulatot tegyen. Látszott rajta, hogy egyáltalán nem fél a körülötte lévő körülbelül 150 főnyi tömegtől. De a tömeg sem látott benne ellenséget, hisz apám akkor már a harmadik évét szolgálta Toronyban mint őrsparancsnok, mindenki jól ismerte és az emberek valahogy maguk közül valónak tekintették a “tiszthelyettes urat”.

A tanúk adatainak felvétele és gyors kihallgatása talán fél óráig tartott. Utána ismét apám beszélt a helyzet által megkívánt dörgő hangon és nagyjából ezeket mondta:

A tanúk részéről elhangzott vallamások alapján megállapítottam, hogy a faluban lezajlott verekedést a helybeli Kótya Sándor primás és barátai kezdték, akik megtámadták és bántalmazták Rigó Ferencet és társait, a Nagygyencsről látogatóban itt lévő zenészeket, akik mint a Balog Butti családjának meghívott vendégei jöttek látogatóba, és akiket Kótya és társai nem engettek be a Balog család házába. Ezzel Kótya Sándor és társai törvénysértést követtek el és ezért ellenük a bírósági eljárást megindítom. Egyben megparancsolom, hogy senki ne próbálja útját állni Rigó Feri és társainak és megakadályozni őket abban, hogy Balog Butti családját meglátogassák. Továbbá felszólítom az általam felírt és kihallgatott személyeket, hogy mint tanúk holnap, hétfőn, délelőtt 10 órára jelenjenek meg a toronyi őrön a hivatalos jegyzőkönyv felvétele céljából. Végezetül felszólítok mindenkit, hogy most békésen menjen haza, és ne próbáljon bármilyen rendzavarást elkövetni. Akik ezen utasításomat nem tartják be, azokat csendőr-járőrrel letartóztatom és bevitetem a toronyi őrre. A bíró urat megbízom, hogy az esetleges rendzavarásokat nekem azonnal jelentse.

Ezzel apám az ügyet elintézettnek tekintette, és megindult vissza Toronyba. Én meg ott maradtam Ondódon, hogy Zoli barátomat meglátogassam. Tudtam, hogy ott egy jó uzsonna vár rám. De az egész ügy csattanóját csak másnap tudtuk meg. Ugyanis hétfőn délelőtt úgy 10 óra tájban, ahogy apám elrendelte, a toronyi őrön megjelentek a tanúk és még más zenésztársak és személyek Ondódról, közöttük Kótya Sándor és Rigó Feri primások és Szopli Lajos, a bíró. Ez a csoport az őr előtti kis téren gyülekezett, majd Kótya Sándor, Rigó Feri és a bíró bejöttek az őrre, hol akkor már több csendőr volt otthon, akik a szolgálatból az előző este, vagy az éjjel visszatértek. Ezeknek kellett volna majd a jegyzőkönyveket felvenni az ondódi verekedés ügyében. Erre azonban nem került sor. Ugyanis a három követ a kívülálló tanúk nevében kérte, hogy beszélhessenek az őrparancsnok úrral, aki természetesen már várta a berendelt tanúkat. A bíró, Kótya és Rigó bejelentették, hogy ők az összes tanúk és sértettek nevében járnak el, akik mind arra kéri a tiszthelyettes urat, hogy a tegnapi verekedés ügyében az eljárást szüntesse be, mert a két verekedő fél, az ondódi és nagygyencsi zenészek már kibékültek egymással és nem kívánják, hogy valaki ellen is büntető eljárás induljon meg. Egyben megígérték, hogy a tegnapihoz hasonló eset soha többé nem fog előfordulni. Sőt örvendezve előadták, hogy Rigó Feri és a nagygyencsi csoport látogatása a Balog családnál tulajdonképpen egy leánykérés volt és egyben eljegyzés, mert Balog Butti beleegyezett, hogy feleségül fog menni Rigó Ferihez. Természetesen ez a hír hétfő reggelre már az összes környező falukba is eljutott, és mindenütt meg volt a meglepetés. Kótya Sándor volt a nagy vesztes,

mert le kellett mondania nagy szerelméről. Rigó Feri tovább muzsikált; Butti meg tovább énekelt a “Sabariá”-ban Szombathelyen. Kótya Sándor pedig a Kovács-szálló primása maradt még sokáig.

Nem tudom, hogy milyen alapon és hogyan, de apám még akkor ott a helyszínen úgy döntött, hogy az ondódi és nagygyencsi zenészek kérelmét elfogadja és megszünteti az eljárást. A romantikus lelkű Rigó Feri erre úgy meghatódott, hogy az esküvőre és az azt követő várhatóan szép cigány lakodalomra meghívta a toronyi csendőr-urakat is. Sajnos a mi családunk egy évvel később 1937. nyarán már elköltözött Toronyból Keszthelyre apám saját kérelmü nyugdíjazása miatt, amit a család már korábban tervezett. A Rigó Feri és Butti esküvője kicsivel később, 1937. szeptember 8-án zajlott le, a Torony-Ondódi Mária-búcsú napján. Az eseményről sokat beszéltek akkor és nekem is beszámoltak róla a Toronyban maradt barátaim. Állítólag egy több mint 100 cigányból álló nagyzenekar muzsikált az ifjú pár lakodalmán. A toronyi őrsöt mégegyszer viszontláttam, 1939-ben mikor kerékpáron elhajtottam előtte az országúton Ausztriába menve. Majd viszontláttam 1977-ben, már mint amerikai állampolgár, mikor először kaptam látogatási vízumot régi hazámba, miután korábbi vízumkérelmeimet a kommunista magyar kormány már hat ízben visszautasította. Most már egy bérelt Mercedes kocsival mentem Bécsből haza Keszthelyre és a régi országúton átmentem Toronyon is. Megilletődve álltam meg a hajdani csendőrlaktanya előtt, amelyen azonban már nem láttam a hagyományos, zománcozott, szép, ovális címert a “Magyar Királyi Csendőrlaktanya” felírással. Az épületbe nem mentem be. Emlékeimet úgy akartam megőrizni, ahogy a toronyi csendőrőrs 1937-ben létezett.

Csak gondolatban idéztem fel annak a körülbelül 30 magyar csendőrnek az emlékét akikkel 1934 és 1937 között a toronyi őrsön találkoztam és együtt voltam. A legtöbbnek a nevére még ma is emlékszem. Vajjon mi lett velük? Önkéntelenül arra gondolok még ma is, hogy mennyi mindent köszönhetek nemcsak annak a fent említett 30 csendőrnek, hanem annak a sok más csendőrnek is akiket a többi őrsökön ismertem meg gyerekkoromban. A csendőrök közül sokan élő példaképeim lettek, és szerencsémnek tartom még most is, hogy valaha ezekkel a csendőrökkel a sors összehozott. Hisz tőlük tanultam meg – az otthonon és az iskolákon kívül – hogy valóban mi az, hogy rend, fegyelem, kitartás, parancsteljesítés, nemzethűség, és mi az, hogy “területi szellem”. Áldja meg az Úr Isten a volt magyar csendőröket !

Tokay László

Páncélos főhadnagy

Csendőr őrsparancsnok fia